

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Oscar Friedrich

Kriminalpolitik eller signalpolitik?

En komparativ studie av försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen i svensk
och dansk rätt

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Introduktion	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod och material	5
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Forskningsläge	7
1.6 Disposition	7
2 BESTRAFFNINGSIDEOLOGIER	8
2.1 Legalitetsprincipen	8
2.2 Skuld, ekvivalens och proportionalitet	8
2.3 Allmänprevention	9
3 SVENSK RÄTT	11
3.1 Brottsbalksreformen år 1989	11
3.2 Rasistiska motiv	13
3.3 Sexuell läggning	14
3.4 Barn i utsatta situationer	14
3.5 Brottsbalksreformen år 2010	16
3.6 Könsoverskridande identitet	17
3.7 Brott mot förtroendevalda	17
3.8 Hedersrelaterad brottslighet	18
4 DANSK RÄTT	20
4.1 Straffelovreformen år 2004	20

4.2	Yttranden i offentlig debatt	23
4.3	Ungdomsbrottslighet	24
4.4	Offentlig förvaltning	25
5	ANALYS OCH SLUTSATSER	27
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31

Summary

The discussion regarding increased penalties for crimes of violence has grown in Sweden in recent years. There have been outbursts within the Swedish criminal policy debate calling for Sweden to model their criminal politics after neighboring Denmark's model. The presence of aggravating circumstances provides the court with a possibility to increase the penal value of a crime if certain circumstances are met. The purpose of this essay is to investigate how Sweden and Denmark have chosen to regulate aggravating circumstances when determining the penal value of a crime, and to illustrate similarities and differences between the two regulations. The investigation uses a combination of a legal dogmatic method, and a comparative method.

The essay concludes that there are several similarities between the Swedish and Danish system. Both rules are products of each country's history, and the articles have evolved as a reaction to current societal problems. The legislator has consistently emphasized the importance of legality and proportionality in the legislative history. A recurring argument behind a majority of the amendments is the importance of highlighting certain criminality as especially reprehensible by explicitly stating it as aggravating in the articles. The biggest difference between the two regulations is that the Swedish article lacks qualified necessary prerequisites, unlike its Danish counterpart.

The essay concludes further that the Swedish article has flaws. It is not the article itself that causes its shortcomings, but rather a failed legislative method. The flaws are not noted to the same extent regarding the Danish article. In summary, the underlying ideological thoughts of the two regulations are adequate, however there are shortcomings in the practical execution of the articles, since several of the changes have not made any difference in the adjudication process.

Sammanfattning

Diskussionen om skärpta straff för våldsbrott har ökat i Sverige under de senaste åren, och det har i den kriminalpolitiska debatten förekommit utspel om att den danska modellen bör tjäna som förebild för svensk kriminalpolitik. Försvårande omständigheter vid bedömning av brottets straffvärde ger domstolen möjlighet att öka straffvärdet i vissa fall. Uppsatsen syftar därför till att undersöka hur Sverige respektive Danmark valt att reglera försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen samt att belysa likheter och skillnader mellan de båda regleringarna. För undersökningen används rättsdogmatisk metod och komparativ metod.

Det konstateras i uppsatsen att det finns flera likheter mellan den svenska och danska regleringen. Båda bestämmelserna är produkter av den historiska utvecklingen, där punkter har lagts till i efterhand som reaktion på aktuella samhälleliga problem. Lagstiftaren har genomgående betonat vikten av legalitet och proportionalitet i förarbetena. Ett återkommande argument bakom en majoritet av lagändringarna är vikten av att markera mot en viss typ av kriminalitet genom att uttryckligen ange den som försvårande i paragrafen. Den största skillnaden mellan de båda regleringarna är att den svenska bestämmelsen saknar kvalificerade rekvisit, till skillnad från dess danska motsvarighet.

Uppsatsen framhåller att den svenska bestämmelsen innehåller brister. Bestämmelsens brister är orsakade av en misslyckad lagstiftningsteknik. För danskt vidkommande noteras inte bristerna i lika stor utsträckning. Slutsatsen är att de bakomliggande tankegångarna till de båda regleringarna är adekvata, eftersom lagstiftaren ändrar bestämmelserna som reaktion på ett aktuellt samhälleligt problem. Det förekommer däremot brister i det praktiska genomförandet, då flera av ändringarna inte medfört någon skillnad i rättstillämpningen.

Förkortningar

Bet.	Betänkning
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Dir.	Kommittédirektiv
Lff.	Lovförslag
Prop.	Proposition
Strl	Straffeloven 2020-11-17 nr 1650

1 Inledning

1.1 Introduktion

De senaste åren har våld i form av sprängningar och skjutningar med dödlig utgång ökat i Sverige. Brottsligheten har en tydlig koppling till kriminella nätverk. Till följd av det ökade gängrelaterade våldet har regeringen tillsatt en utredning med syfte att överväga nya straffrättsliga åtgärder mot brott i kriminella nätverk.¹

I augusti 2020 dömdes fem medlemmar i den så kallade "Dödspatrullen" av Retten i Glostrup för ett dubbelmord i Herlev utanför Köpenhamn. Tre av gärningsmännen dömdes till livstids fängelse, och två av gärningsmännen som vid tiden för mordet var 17 år, dömdes till 20 års fängelse.² Domen har väckt stort medialt intresse i Sverige, på grund av de hårda straff som dömdes ut.

Det förefaller således intressant att undersöka bakgrunden till den svenska respektive danska regleringen av försvårande omständigheter vid fastställande av brottets straffvärde. Hur ser den svenska respektive danska regleringen av försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen ut? På vilka sätt skiljer sig egentligen de båda regleringarna åt?

¹ Dir. 2020:62 s. 1.

² SVT Nyheter 'Åtalade gängmedlemmar döms för danska dubbelmordet' <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/de-atalade-for-dubbelmordet-i-danska-herlev-doms-skyldiga>>, besökt 2020-11-21.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur Sverige respektive Danmark valt att reglera försvårade omständigheter vid straffvärdesbedömningen, samt belysa likheter och skillnader mellan de båda regleringarna.

För att uppfylla syftet ska följande frågeställningar besvaras:

1. Vilka kriminalpolitiska överväganden ligger bakom dagens svenska respektive danska reglering av försvårade omständigheter vid straffvärdesbedömningen?
2. Vilka likheter och skillnader finns mellan svensk och dansk reglering av försvårade omständigheter vid straffvärdesbedömningen?

1.3 Metod och material

För att uppfylla syftet med uppsatsen används rättsdogmatisk metod och komparativ metod. Rättsdogmatisk metod används eftersom uppsatsens syfte och frågeställningar bygger på att undersöka bakgrunden till den svenska respektive danska regleringen av försvårade omständigheter vid fastställande av brottets straffvärde. Rättsdogmatisk metod innebär att rättsregler tolkas och systematiseras genom tillämpning av rättskällor.³

Komparativ metod används för att belysa och jämföra likheter och skillnader mellan den svenska respektive danska regleringen av försvårade omständigheter vid straffvärdesbedömningen. Komparativ metod syftar till ökad förståelse för likheter och skillnader mellan rättssystem genom en jämförelse av olika regleringar.⁴

³ Kleineman (2018) s. 21 ff.

⁴ Valguarnera (2018) s. 143 ff.

För att undvika avvikelser i den komparativa analysen på grund av begreppsskillnader används funktionalitetsprincipen. Principen innebär att en komparation mellan två rättsregler blir funktionell först om reglerna är tänkta att uppfylla samma funktion.⁵

Det material som används till uppsatsen är lagtext, förarbeten och doktrin, eftersom rättskällornas auktoritet erkänns enligt både svensk och dansk rättskällelära då Sverige och Danmark tillhör den nordiska rättsfamiljen.⁶ En jämförelse mellan svensk och dansk rätt är således värdefull eftersom länderna är närbesläktade och ställs inför liknande problem och utmaningar. Studier av dansk rätt kan därmed bidra till nya perspektiv på svensk rätt, och vice versa.⁷ Lagtext och förarbeten används främst för att undersöka bakgrunden till bestämmelsernas utveckling, medan doktrin och lagkommentarer används för att nå djupare förståelse om reglerna.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen i svensk och dansk rätt, vilket gör att endast 29 kap. 2 § brottsbalken (BrB) och 81 § straffeloven⁸ (Strl) berörs. Endast brottsexterna försvårande omständigheter behandlas. Det hade förvisso varit av intresse att jämföra regleringen av försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen mellan samtliga nordiska länder, men p.g.a. brist på tid och utrymme har gränsen dragits vid en jämförelse mellan svensk och dansk rätt. Uppsatsens fokus ligger på att undersöka reglernas tillkomst och utveckling, vilket gör att mindre vikt läggs vid tolkning av enskilda begrepp. För danskt vidkommande behandlas lagändringar från år 2004 och framåt, eftersom det var vid denna tidpunkt 81 § Strl fick sin omarbetade lydelse.

⁵ Valguarnera (2018) s. 155 ff.

⁶ Bogdan (2013) s. 76.

⁷ Bogdan (2013) s. 15 f.

⁸ Se lovbekentgörelse 2020-11-17 nr 1650 Straffeloven 81 §.

För svenskt vidkommande behandlas lagändringar från brottsbalksreformen år 1989 och framåt, då 29 kap. 2 § BrB tillkom under reformen.

1.5 Forskningsläge

Nils Jareborg, Josef Zila samt Marcus Ulväng är framträdande författare inom svensk straffrätt, och deras forskning används i uppsatsen. Michael Bogdans litteratur, exempelvis *Concise Introduction to Comparative Law* är central vid studier av komparativ rätt. Avseende dansk straffrätt är Trine Baumbach, Jørn Vestergaard, Thomas Elholm och Gorm Toftegaard Nielsen framträdande författare. Deras forskning används dock inte till uppsatsen. Någon studie som jämför försvårade omständigheter vid straffvärdesbedömningen i svensk och dansk rätt har inte funnits.

1.6 Disposition

I avsnitt två redogörs för ett antal bestraffningsideologier som är aktuella för insikt om de kriminalpolitiska överväganden som ligger bakom den svenska respektive danska bestämmelsen. Därefter följer i avsnitt tre en kronologisk utveckling av 29 kap. 2 § BrB, med start vid brottsbalksreformen år 1989. Avsnitt fyra redogör för dansk rätt med utgångspunkt i 81 § StrL, från år 2004 och framåt. I avsnitt fem presenteras några avslutande reflektioner och slutsatser i form av likheter och skillnader mellan svensk och dansk rätt, med utgångspunkt i uppsatsens syfte och frågeställningar.

2 Bestraffningsideologier

Bestraffningsideologier är internationella, och utgör grundläggande normativa ställningstaganden om varför bestraffning sker och vad syftet med bestraffning är. När straffsystem studeras är det viktigt att beakta att systemen är en produkt av politiska meningsskiljaktigheter. Straffsystem präglas således av kompromisser och är föremål för förändringar.⁹

2.1 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen föreskrivs i 1 kap. 1 § BrB, och i 1 § Strl. Principen innebär att straff inte får dömas ut om direkt stöd i lag saknas och är därmed en rättssäkerhetsgaranti. Legalitetsprincipen består av fyra delar; föreskriftskravet, retroaktivitetsförbudet, analogiförbudet och obestämdhetsförbudet. Föreskriftskravet ställer krav på att straffbudet anges i lag för att ett brott ska föreligga och straff kunna dömas ut. Retroaktivitetsförbudet innebär att föreskriften inte får tillämpas retroaktivt till den tilltalades nackdel. Analogiförbudet förhindrar att föreskriften tillämpas analogt genom att sträckas utanför sin ordalydelse. Obestämdhetsförbudet betyder att föreskriften ska vara begriplig och precis till sin utformning.¹⁰

2.2 Skuld, ekvivalens och proportionalitet

Skuldprincipen är av väsentlig betydelse för modern straffrätt. Principen innebär att endast den som uppvisat skuld kan klandras för en gärning. Följden blir att kriminalisering får en symbolfunktion, då kriminaliserade gärningar enligt lagstiftaren är förkastliga. Personer som begår brott är

⁹ Jareborg & Zila (2020) s. 65 f och 101.

¹⁰ Ulväng, Brottsbalk (1962:700) 1 kap. 1 §, Lexino 2020-11-19.

klandervärda eftersom kriminaliserade gärningar är förkastliga, därav symbolfunktionen.¹¹

Straff utmäts efter förtjänst, då lika straff för alla brott är orättvist. Straff efter förtjänst kräver att handlingens förkastlighet och klandervärde graderas, vilket sker genom att den vederbörande gärningstypen tilldelas en straffskala. För att straffskalan ska vara rättvis krävs dels proportionalitet mellan gärningens straffvärde och dess straffsats, dels ekvivalens. Ekvivalens innebär att gärningstyper med liknande straffvärde ska tilldelas liknande straffskalor. I bakgrunden till straffbestämning ligger ett kriminalpolitiskt beslut om att använda en viss typ av straffformer och att hålla sig till vissa straffnivåer. Viktigt att beakta är att tanken om proportionalitet har betydelse för frågan om hur bestraffning bör ske, inte för frågan om varför bestraffning bör ske.¹²

Det finns två sorters proportionalitet, absolut och relativ. Absolut proportionalitet innebär att ett visst straff direkt kan knytas till ett visst brott, och relaterar således till straffskalor för olika brott. Relativ proportionalitet innebär att ett visst brott antingen förtjänar ett hårdare, liknande, eller mildare straff än ett annat brott. Enligt Jareborg och Zila influeras ett straffsystem byggt på proportionalitet av en relativ proportionalitetstanke. Detta betyder att två gärningar med lika klandervärde ska tilldelas lika stränga straff, och olika straff ska rangordnas efter hur ingripande de är.¹³

2.3 Allmänprevention

Allmänprevention syftar till att avhålla människor från att begå brott, genom bestraffning av brottslingar. Allmänprevention leder till medelbar avskräckning, då enbart hotet om straff har en avskräckande effekt. Att förse

¹¹ Jareborg & Zila (2020) s. 68 f.

¹² Jareborg & Zila (2020) s. 68 f.

¹³ Jareborg & Zila (2020) s. 70 f.

en gärning med straff i lag medför också att moralbildningen hos människor påverkas, genom att gärningens förkastlighet påvisas av lagstiftaren. Moralbildning kan ske både genom att förstärka redan befintliga uppfattningar, eller genom att skapa nya sådana.¹⁴

En kriminalpolitik som strävar efter allmänpreventiva effekter är ologisk om dess preventiva verkningar uteblir. Det ses som en självklarhet av människor i allmänhet att det finns ett samband mellan hårdare straff och minskad brottslighet. Därför utsätts politiker för starka påtryckningar av allmänheten att öka repressionen. Inom kriminalpolitiken råder begränsad eftertänksamhet vid överväganden om skärpta straff, vilket enligt Jareborg och Zila kan bero på att politiker vill tillfredsställa sina väljares önskingar. Detta kommer till uttryck genom s.k. expressiv allmänprevention, som bygger på att ”markera” och ”skicka signaler” för att visa att allvar menas.¹⁵ När en viss typ av kriminalitet ökar i samhället menar Jareborg och Zila att det från lagstiftarens sida finns anledning göra en markering. Samtidigt är det viktigt att respekten för lagstiftningen bibehålls och inte missbrukas.¹⁶

¹⁴ Jareborg & Zila (2020) s. 76 ff.

¹⁵ Fenomenet benämns vidare signalpolitik.

¹⁶ Jareborg & Zila (2020) s. 79 och 81 f.

3 Svensk rätt

3.1 Brottbalksreformen år 1989

29 kap. 2 § BrB infördes genom 1989 års brottbalksreform.¹⁷

Bestämmelsen tar sikte på omständigheter hänförliga till det konkreta brottet och innehåller en uppräkningslista av omständigheter som ska betraktas som försvårande vid bedömning av brottets straffvärde. Uppräkningen i paragrafen är inte uttömmande, endast exemplifierande. Avsikten med införandet av 29 kap. 2 § BrB var att främja enhetlighet i rättstillämpningen och att öka förutsebarheten, genom att i bestämmelsen räkna upp de vanligaste och mest betydelsefulla försvårande omständigheterna vid straffvärdesbedömningen enligt rättspraxis. De angivna omständigheterna gäller vid sidan av vad som ska beaktas för varje särskild brottstyp. Vid straffvärdesbedömningen ska det övervägas om den företagna gärningen är svårare eller lindrigare än andra gärningar tillhörande samma brottstyp. Detta resulterar i att en omständighet som redan beaktats vid gradindelningen av brottet inte kan beaktas i försvårande riktning vid straffmätningen. Det faktum att flera försvårande omständigheter föreligger möjliggör inte att straffmaximum för brottet i fråga kan överskridas.¹⁸

29 kap. 2 § 1 BrB tar sikte på s.k. subjektivt överskott, vilket innebär att gärningsmannens uppsåt sträcker sig längre än till det orsakade händelseförloppet. Om gärningsmannen haft för avsikt att uppnå mer med brottet än vad som faktiskt åstadkommits, kan personen dömas för försök till den högre graden av brottet. Är brottet inte gradindelad eller om gärningen redan är hänförlig till den högsta graden, saknas möjligheten till subjektivt överskott.¹⁹

¹⁷ Prop. 1987/88:120 s. 10.

¹⁸ Prop. 1987/88:120 s. 81 f.

¹⁹ Prop. 1987/88:120 s. 82.

För tillämpning av bestämmelsens andra punkt krävs att gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet. Ett exempel från lagstiftarens sida är ett väpnat rån, som i normalfallet betraktas som grovt rån. Om gärningsmannen dessutom avfyrar skarpa varningsskott tillkommer ett ytterligare mått av hänsynslöshet, som kan beaktas vid straffvärdesbedömningen.²⁰

Tredje punkten tar sikte på personer i skyddslös ställning eller personer med svårigheter att värja sig, exempelvis barn, funktionshindrade eller äldre. Att uppsåtligt utnyttja någons skyddslösa ställning ska normalt tillmätas en betydande vikt vid straffvärdesbedömningen, framförallt övergrepp mot barn. Fjärde punkten avser situationer där gärningsmannen utnyttjat sin ställning eller missbrukat ett särskilt förtroende. Det är exempelvis allvarigare om ett butiksbiträde stjälar från sin arbetsplats, än om samma egendom tillgrips av en utomstående gärningsman.²¹

29 kap. 2 § 5 BrB siktar på situationer där gärningsmannen förmått en annan person att medverka till brottet genom tvång, svek, eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning. Avsikten är att punkten ska tillämpas förhållandevis snävt, vilket kommer till uttryck genom det kvalificerade rekvisitet ”allvarligt”. En situation där bestämmelsen kan tillämpas är när gärningsmannen förmår brottsoffret att sälja narkotika, genom att utnyttja dennes narkotikamissbruk.²²

Sjätte punkten tar sikte på brottslighet som har bedrivits i organiserade former. Enstaka brott omfattas inte av bestämmelsen, det ska m.a.o. röra sig om en brottslig verksamhet för att punkten ska vara tillämplig. Bestämmelsen avser främst brottslighet som utövats i organiserade former med flera inblandade, exempelvis organiserad narkotikaförsäljning eller olika former av ekonomisk brottslighet. Punktens tillämpning siktar endast på medverkande som spelat en betydande roll i den brottsliga verksamheten,

²⁰ Prop. 1987/88:120 s. 82 f.

²¹ Prop. 1987/88:120 s. 83.

²² Prop. 1987/88:120 s. 83.

vilket innebär att den inte kan tillämpas på exempelvis en gatuförsäljare i en narkotikaliga.²³

Flera av punkterna i bestämmelsen är allmänt hållna, vilket resulterar i att de bör tillämpas med försiktighet. Det är åklagaren som har bevisbördan för att en försvårande omständighet föreligger. Domstolen kan vid straffmätningen beakta försvårande omständigheter oavsett om åklagaren åberopat omständigheten i stämningsansökan eller inte.²⁴

3.2 Rasistiska motiv

29 kap. 2 § BrB ändrades år 1994 då en särskild straffskärpningsgrund infördes i punkten 7, för brott med rasistiska motiv eller rasistiska inslag. Regeringens motivering till lagändringen var att rasism eller liknande förakt av utsatta grupper aldrig kan accepteras, eftersom det strider mot grundläggande värderingar i ett demokratiskt samhälle.²⁵

Regeringen påpekade att det sedan tidigare finns möjlighet att beakta rasistiska motiv vid bedömningen av brottets allvar, då 29 kap. 1 § andra stycket BrB bland annat stadgar att straffvärdet kan påverkas av den tilltalades avsikter eller motiv. Bestämmelsen har dock nackdelen att den är allmänt hållen och avser mycket varierande förhållanden, både skärpande och mildrande sådana, vilket ger stöd för en markering att rasistiska motiv ska beaktas särskilt vid bedömning av straffvärdet.²⁶

29 kap. 2 § 7 BrB tar sikte på diskriminerande motiv, vilket kan exemplifieras genom att bestämmelsen är tillämplig både när en svensk begår ett brott mot en utlänning, och när en utlänning begår ett brott mot en svensk. Skyddet i 29 kap. 2 § 7 BrB är bredare än i regeln om hets mot

²³ Prop. 1987/88:120 s. 83 f.

²⁴ Prop. 1987/88:120 s. 84.

²⁵ Prop. 1993/94:101 s. 6 och 21.

²⁶ Prop. 1993/94:101 s. 21 f.

folkgrupp i 16 kap. 8 § BrB, genom skrivelsen ”annan liknande omständighet”. Stadgandet resulterar i att de motiv som räknas upp i punkten 7 inte är uttömmande, vilket gör att även andra kränkande motiv än de uppräknade kan omfattas.²⁷ Gällande sambandet mellan brottet och dess diskriminerande motiv kan nämnas att brottet ska ha syftat till att åstadkomma kränkningen, vilket innebär att gärningsmannen ska haft avsiktssuppsåt till en kränkning av det slag som anges i sjunde punkten. Det krävs dock inte att de motiv som anges i bestämmelsen varit det enda eller det huvudsakliga motivet, för att bestämmelsen ska bli tillämplig.²⁸

3.3 Sexuell läggning

År 2002 lades sexuell läggning till som en försvårande omständighet i 29 kap. 2 § 7 BrB. Regeringens motivering till ändringen var att den personkrets som skyddas i ovanstående regel stämmer överens med den personkrets som skyddas i 16 kap. 8 § BrB. Eftersom 29 kap. 2 § 7 BrB inte bara tar sikte på kränkningar av grupper utan även på kränkningar av individer, menade regeringen att förändringen var nödvändig ur ett förtydligande syfte och i konsekvens med föreslagna ändringar av 16 kap. 8 § BrB.²⁹ Begreppet ”sexuell läggning” tar sikte på homosexualitet, bisexualitet och heterosexuallitet, men inte på transsexualism eller transvestism.³⁰

3.4 Barn i utsatta situationer

År 2003 ändrades 29 kap. 2 § BrB genom att punkten 8 lades till. Enligt punkten 8 ska som försvårande omständighet vid straffvärdesbedömningen

²⁷ Prop. 1993/94:101 s. 22.

²⁸ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 2 §, Lexino 2020-11-11.

²⁹ Prop. 2001/02:59 s. 7 och 57.

³⁰ Prop. 2001/02:59 s. 40.

särskilt beaktas om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. Regeringens motivering till lagändringen var att hemmet förlorar sin funktion som trygg plats när barnet bevittnar våld inom familjen, eller utsätts för våldsbrott av en förälder i hemmet. Regeln fungerar som ett komplement till övriga punkter i paragrafen och skapar ett mer heltäckande skydd för barn i utsatta situationer. Bestämmelsen syftar således till att markera att brott mot närstående barn bör tillmätas ett högt straffvärde, då barnet därigenom riskerar att berövas sin trygghet.³¹

Lagrådet avstyrkte förslaget och ifrågasatte huruvida punkten skulle medföra någon skillnad i praktiken, eftersom brott mot närstående barn redan omfattas av 29 kap. 1–2 §§ BrB. Lagrådet invände även mot lagtextens utformning och menade att förslaget var för allmänt hållet. Regeringen fäste ingen vikt vid Lagrådets kritik, utan anförde att bestämmelsen ansluter sig till den systematik som i övrigt gäller för paragrafen.³²

Med barn avses människor under 18 år, men bestämmelsen tar främst sikte på brott riktade mot mindre barn. Brottet behöver inte vara riktat direkt mot barnet, utan bestämmelsen omfattar även fall där barnet bevittnar brottet, under förutsättning att gärningsmannen är närstående till barnet. Skyddsobjektet är främst tryggheten i relationen mellan barnet och föräldern, eller en annan närstående vuxen. Det krävs således inte något uppsåt från gärningsmannens sida att skada tryggheten i relationen med barnet, utan endast uppsåt till de faktiska omständigheterna i fallet.³³

³¹ Prop. 2002/03:53 s. 19 och 70 f.

³² Prop. 2002/03:53 s. 71 ff.

³³ Prop. 2002/03:53 s. 111 f.

3.5 Brottsbalksreformen år 2010

29 kap. 2 § BrB ändrades genom 2010 års brottsbalksreform i syfte att ”öka spännvidden vid straffvärdesbedömningen av brott i allmänhet”.

Utrymmet för domstolen att beakta försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen ökades genom att kvalificerade rekvisit i bestämmelsen slopades. Avskaffandet av formuleringar som ”betydligt”, ”särskilda”, ”grovt” och ”allvarligt” skulle enligt regeringen bidra till större genomslag för skärpande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet, då straffvärdet ska bedömas på ett nyanserat sätt med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.³⁴ Enligt Ågren torde ändringen inte medföra någon reell skillnad i praktiken, förutom att skillnaderna mellan 29 kap. 1 § BrB och 29 kap. 2 § BrB ytterligare suddats ut.³⁵ Enligt Jareborg och Zila ska ändringen förstås som att praxis ska skärpas.³⁶

Ordalydelsen i 29 kap. 2 § 6 BrB ändrades också genom 2010 års reform, i syfte att utvidga dess tillämpningsområde. Ändringen innebar att det som försvårande omständighet ska beaktas om brottet utgjort led i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt, eller om brottet föregåtts av särskild planering. Motiveringen till ändringen var att punkten tidigare var för snävt avgränsad, och sällan tillämpades i praktiken.³⁷

Att brottsligheten utövats i organiserad form innebär att bestämmelsen tar sikte på brottslighet begången inom ramen för en struktur där flera personer under en inte helt obetydlig tidsperiod samverkat för att begå brott.

Sammanslutningen eller nätverket måste uppnå en viss typ av kontinuitet, vars syfte sträcker sig längre än det enskilda brottet i fråga. Att brottsligheten utövats systematiskt innebär att ett visst tillvägagångssätt

³⁴ Prop. 2009/10:147 s. 6 och 27 ff.

³⁵ Ågren, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 2 §, Lexino 2020-11-11.

³⁶ Jareborg & Zila (2020) s. 117.

³⁷ Prop. 2009/10:147 s. 30 f.

upprepas flera gånger av samma gärningsman eller flera personer i samförstånd. Att brottsligheten föregåtts av särskild planering innebär att planeringen gått utöver vad som normalt sett krävts för att genomföra ett brott av det aktuella slaget.³⁸

3.6 Könsöverskridande identitet

29 kap. 2 § BrB ändrades 2018 genom att ”könsöverskridande identitet eller uttryck” lades till som ett motiv för kränkning i punkten 7. Regeringen påpekade i förarbetena att det finns ett värde i att hatbrottsbestämmelserna utformas i likhet med varandra av enhetliga skäl, vilket medförde en motsvarande ändring i 16 kap. 8 § BrB. Vidare stadgades att ändringen endast var ett förtydligande av gällande rätt, då straffskärpningsgrunden sedan tidigare skyddar transpersoner trots att det inte uttryckligen framgår av bestämmelsen. Regeringen anförde dock att ändringen utgör en tydlig markering att kränkningar av berört slag ska beaktas särskilt vid bedömningen av brottets straffvärde.³⁹ Könsidentitet tar sikte på en persons självupplevda könsbild eller mentala kön, medan könsuttryck tar sikte på yttre manifestationer i avseenden som vanligtvis förknippas med kön, exempelvis kläder eller kroppsspråk.⁴⁰ Lagrådet avstyrkte förslaget och ansåg att det saknades skäl för lagändringen, eftersom det redan utgör en försvårande omständighet att kränka transpersoner.⁴¹

3.7 Brott mot förtroendevalda

Den 1 januari 2020 gjordes ett tillägg till 29 kap. 2 § BrB genom att brott mot förtroendevald lades till som försvårande omständighet i punkten 9.⁴²

³⁸ Prop. 2009/10:147 s. 42 ff.

³⁹ Prop. 2017/18:59 s. 8 och 28 f.

⁴⁰ Prop. 2017/18:59 s. 41.

⁴¹ Prop. 2017/18:59 s. 111.

⁴² Prop. 2018/19:154 s. 4.

Den 2 januari 2020 gjordes en ändring av beteckningen för kommuner på regional nivå; från landsting till region.⁴³ Regeringens motivering till tillägget var att Sverige har ett demokratiskt styrelseskick, och att det hämmar demokratin om en förtroendevald överväger att lämna sitt uppdrag eller tvekar inför ett beslut p.g.a. hot eller oro om brott. Det är således viktigt för demokratin att förtroendevalda ges möjlighet att obehindrat utöva sina uppdrag.⁴⁴ Ett brott som begås mot en förtroendevald p.g.a. dennes uppdrag är inte bara ett angrepp mot den förtroendevalde, utan ett angrepp på den svenska demokratin. Genom att uttryckligen ange att domstolen särskilt ska beakta en viss omständighet vid fastställande av brottets straffvärde säkerställs att omständigheten uppmärksammas av domstolen, samt att samhället ser allvarligt på brottslighet som hotar demokratin. Bestämmelsen syftar inte primärt till att tillgodose allmänpreventiva intressen, utan till att säkerställa att straffet står i proportion till brottets allvarlighet.⁴⁵

3.8 Hedersrelaterad brottslighet

I juli 2020 infördes en särskild straffskärpningsgrund för hedersrelaterad brottslighet i 29 kap. 2 § 10 BrB. Offer för hedersrelaterad brottslighet är enligt regeringen en särskilt utsatt grupp, då kopplingen mellan brottsligheten och familjen är stark. Hedersrelaterad brottslighet kan också utgöra en kränkning av mänskliga rättigheter genom att tolkas i ljuset av Sveriges internationella åtaganden. Ett antal remissinstanser ställde sig kritiska till behovet av punkten 10, då hedersmotiv redan kan beaktas med stöd av 29 kap. 2 § BrB. Regeringen anförde dock att bestämmelsen tidigare utvecklats på liknande sätt, där nya straffskärpningsgrunder tillkommit vid olika tillfällen i syfte att förtydliga omständigheterna som ska anses som särskilt försvarande vid straffvärdesbedömningen. Det förekommer även

⁴³ Prop. 2018/19:162 s. 68.

⁴⁴ Prop. 2018/19:154 s. 15.

⁴⁵ Prop. 2018/19:154 s. 20 ff.

hedersrelaterad brottslighet som inte uppmärksammas i tillräckligt hög grad under förundersökningen, vilket kan resultera i att domstolen inte beaktar motivet vid straffvärdesbedömningen. Således är ett förtydligande nödvändigt för att uppmärksamma hedersmotivet.⁴⁶

Lagrådet ifrågasatte förslaget då hedersmotiv enligt gällande lagstiftning kan beaktas vid straffvärdesbedömningen. Lagrådet påpekade vidare att en liknande diskussion fördes vid införandet av punkterna 7, 8 och 9 och att lagstiftaren i samtliga fall ansåg att det fanns behov att markera vilka omständigheter som ska anses som försvårande vid straffvärdesbedömningen. Detta medförde att Lagrådet ansåg att det p.g.a. systematiska skäl saknades anledning att motsätta sig förslaget.⁴⁷

⁴⁶ Prop. 2019/20:131 s. 7 och 32 ff.

⁴⁷ Prop. 2019/20:131 s. 35.

4 Dansk rätt

4.1 Straffelovreformen år 2004

81 § Strl infördes i dess nuvarande lydelse år 2004.⁴⁸ Bestämmelsen föreskriver ett antal faktorer som anses som försvårande vid straffvärdesbedömningen. Paragrafen syftar till att komplettera 80 § Strl, genom att vid straffvärdesbedömningen beakta brottets allvar och gärningsmannens person. Avsikten med införandet av paragrafen var dels att sammanfatta gällande rättspraxis genom att räkna upp de försvårande omständigheter som vanligtvis beaktas av domstolarna vid straffvärdesbedömningen, dels uppnå ökad förutsebarhet och enhetlighet i rättstillämpningen. Uppräkningen av försvårande omständigheter i 81 § Strl är inte uttömmande, vilket innebär att även andra faktorer än de uppräknade kan beaktas vid fastställande av brottets straffvärde.⁴⁹

Införandet av 81 § Strl baseras på Bet. 1424/2003. *Straffelovrådet*⁵⁰ påpekade i betänkandet att allmänna bestämmelser om straffmätning kan ha betydelse som ideologisk ram för rättspraxis. Det är lagstiftarens uppgift att genom kriminalpolitik fastställa vägledande riktlinjer för hur domstolarna ska döma, vilket kan bidra till enhetlighet och förutsebarhet i rättstillämpningen. *Straffelovrådet* konstaterade också att en fördel med lagändringen var att den kan bidra till större öppenhet och mer utrymme för argumentation i domskälen. Vidare framhöll *Straffelovrådet* att det främsta syftet med lagändringen var att främja en enhetlig rättstillämpning och lyfta fram de kriterier och argument som bör användas vid rättstillämpningen.

⁴⁸ Lff. 2003 nr 99 s. 3277.

⁴⁹ Lff. 2003 nr 99 s. 3294 och 3321.

⁵⁰ *Straffelovrådet* är en myndighet med uppgift att ge rekommendationer i straffrättsliga frågor och i det praktiska genomförandet av kriminalpolitiska åtgärder. (Justitieministeriet, 'Straffelovrådet' <<https://www.justitsministeriet.dk/ministeriet/raad-naevn-og-udvalg/straffelovraadet/>>, besökt 2020-11-18).

Straffelovrådet har i stor utsträckning anslutit sig till ordalydelsen i bestämmelserna om straffmätning i brottsbalken, vilket gör att 81 § Strl är utarbetad på grundval av 29 kap. 2 § BrB.⁵¹

Enligt 81 § 1 Strl räknas som försvårande omständighet att gärningsmannen tidigare är straffad för brott och det tidigare brottet har betydelse för det senare förövade brottet. Bedömningen görs utifrån båda brotternas karaktär. Punkten innehåller inga tidsramar för perioden mellan brotten, men enligt lagförslaget ska tidigare brottmål få betydelse i tio år som försvårande omständighet vid straffvärdesbedömningen vid upprepade fall.⁵²

Andra punkten tar sikte på situationer där gärningen utförts av flera gärningsmän i förening. Tredje punkten syftar till situationer där gärningen är särskilt planerad, eller utgör ett led i en mer omfattande kriminalitet. Bestämmelsen tar sikte på organiserad och systematisk kriminalitet med flera personer inblandade, exempel organiserad narkotikaförsäljning eller organiserad ekonomisk brottslighet. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan punkten vara tillämplig vid brott där endast en gärningsman är inblandad. Gärningsmannen behöver inte ha spelat en särskilt viktig roll i planeringen eller genomförandet av brottet.⁵³

Enligt fjärde punkten räknas som försvårande omständighet att gärningsmannen avsett att handlingen skulle få betydligt allvarigare följer än vad den faktiskt fick. Ett exempel på bestämmelsens tillämpningsområde från lagstiftarens sida är att tända eld på en annan persons hus i syfte att förstöra hela egendomen, men endast en del av egendomen förstörs.⁵⁴

81 § 5 Strl tar sikte på situationer där gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet. Ett exempel på särskild hänsynslöshet är enligt lagstiftaren ett väpnat rån där gärningsmannen avfyrar skarpa varningsskott. Sjätte

⁵¹ Bet. 1424/2003 del I s. 286 ff.

⁵² Lff. 2003 nr 99 s. 3321.

⁵³ Lff. 2003 nr 99 s. 3322.

⁵⁴ Lff. 2003 nr 99 s. 3322.

punkten syftar till handlingar med motiv att kränka offret p.g.a. dennes etnicitet, tro, sexuella läggning eller liknande. Bestämmelsen har ett starkt samband med regeln om rasdiskriminering i 266b § Strl, som kriminaliserar yttranden med rasistiska motiv. 81 § 6 Strl är inte begränsad till specifika typer av brott där gärningsmannens motiv varit att kränka brottsoffret, utan bestämmelsen kan även tillämpas vid ekonomisk brottslighet som syftar till att stödja en rasistisk organisation som gärningsmannen är medlem i.⁵⁵

Sjunde punkten stadgar att det ingår som försvårande omständighet att gärningen begåtts vid utförandet av offentlig tjänst, eller genom missbruk av ställning eller särskilt förtroende i övrigt. Bestämmelsen kräver en nära koppling mellan brottet och utövandet av tjänsten, för att karaktäriseras som missbruk. Missbruk av ställning eller av ett särskilt förtroende i allmänhet kan exempelvis vara att en anställd stjälar från sin arbetsplats. Punkten omfattar även våld mot barn utfört av barnets förälder eller vårdnadshavare.⁵⁶

81 § 8 Strl anger som försvårande omständighet att gärningsmannen förmått en annan person att medverka till gärningen genom tvång, svek, utnyttjande av dennes unga ålder eller dylikt. Tvång förutsätter att gärningsmannen använt exempelvis hot om våld för att förmå personen att medverka till brottet. Sveket innebär att gärningsmannen förmår någon att medverka genom falska uttalanden eller genom att dölja sanningen. Sveket kan avse både faktiska och rättsliga omständigheter. Utnyttjande av ung ålder förutsätter dels att personen är under 18 år vid gärningstillfället, dels att det finns ett orsakssamband mellan personens tillstånd och dennes medverkan i brottet.⁵⁷

Punkten 9 föreskriver som försvårande omständighet att gärningsmannen utnyttjat offrets försvarslösa ställning. Bestämmelsen tar sikte på brott mot särskilt sårbara grupper, exempelvis barn, funktionshindrade och äldre.

⁵⁵ Lff. 2003 nr 99 s. 3322.

⁵⁶ Lff. 2003 nr 99 s. 3322 f.

⁵⁷ Lff. 2003 nr 99 s. 3323.

Uppräkningen är inte uttömmande, och bestämmelsen kan således vara tillämplig i andra situationer där offret befinner sig i en försvarslös ställning.⁵⁸

Enligt punkten 10 anses det som försvårande omständighet att gärningen begåtts av en person som avtjänar straff eller annan påföljd av frihetsberövande karaktär. Bestämmelsen är begränsad till brott som begås mot medfångar, personer med anknytning till institutionen eller mot institutionens egendom. Punkten 11 syftar till fall där brottet begås av en tidigare intagen eller av en anställd vid institutionen. Punkterna 10–11 är inte begränsade till specifika brott.⁵⁹

4.2 Yttranden i offentlig debatt

81 § Strl ändrades år 2005 genom att en ny punkt 7 infördes. Bestämmelsen anger att det räknas som försvårande omständighet att gärningen har bakgrund i offrets lovlige yttranden i den offentliga debatten. De tidigare punkterna 7–11 blev hädanefter punkt 8–12. Syftet med lagändringen var att stärka det straffrättsliga skyddet mot missbruk riktat mot medborgarnas yttrandefrihet.⁶⁰ Rätten till yttrandefrihet är grundläggande i ett demokratiskt samhälle, och det är viktigt att medborgarna har möjlighet att yttra sig utan rädsla för att utsättas för hot eller övergrepp. Eftersom det under de senaste åren i Danmark förekommit flera fall där individer hotats eller utsatts för övergrepp p.g.a. deras medverkan i den offentliga debatten, ansåg regeringen det nödvändigt att förebygga sådana religiöst eller politiskt motiverade övergrepp. Bestämmelsen är inte begränsad till specifika brottstyper, men är tänkt att främst aktualiseras vid våld och hot. Regeln omfattar fall där ett brott begås som svar på offrets uttalanden om samhällsfrågor, exempelvis politik, religion eller etik. Bestämmelsen

⁵⁸ Lff. 2003 nr 99 s. 3323.

⁵⁹ Lff. 2003 nr 99 s. 3323 f.

⁶⁰ Lff. 2005 nr 40 s. 985 f.

omfattar uttalanden i media, på internet samt under föreläsningar och undervisning. Privata uttalanden faller utanför bestämmelsens tillämpningsområde. Punkten bygger på offrets ”lovliga” uttalanden, vilket innebär att situationer där yttrandet är olagligt inte omfattas.⁶¹

4.3 Ungdomsbrottslighet

År 2010 ändrades 81 § Strl genom att en ny punkt 10 infördes. Bestämmelsen stadgar att det vid straffvärdesbedömningen räknas som försvärande att gärningsmannen medverkat i ett brott utfört av ett barn under 14 år. De tidigare punkterna 10–12 blev hädanefter punkt 11–13. Syftet med lagändringen var att mer effektivt kunna bekämpa ungdomsbrottslighet, och markera samt tydliggöra i lagstiftningen att det är otillåtet att använda barn som medel i att begå brott.⁶² Lagändringen tar sikte på situationer där den äldre medbrottslingen genom hot, löften om belöning, uppmaning eller rådgivning bidragit till den kriminella handlingen. I förarbetena konstateras att det är viktigt att straffmyndiga personer inte uppmuntrar eller låter barn begå brottsliga handlingar för att själva undvika att ådra sig straffrättsligt ansvar, varför en markering om handlingens förkastlighet är nödvändig. Ett exempel är en situation där en 14-åring och en 16-åring tillsammans planerar en brottslig handling som ska genomföras av 14-åringen, som inte kan straffas på grund av sin ålder. 81 § 9 Strl omfattar förvisso redan situationer där gärningsmannen förmått någon att begå en brottslig gärning genom utnyttjande av dennes unga ålder, men i ovannämnda situation kan medbrottslingens straff enligt lagstiftaren sällan skärpas genom bestämmelsen. Således är en komplettering till redan gällande straffskärpningsgrunder nödvändig. 81 § 2 Strl omfattar gärningar som begås av flera gärningsmän i samverkan, oberoende av gärningsmännens

⁶¹ Lff. 2005 nr 40 s. 987 f.

⁶² Lff. 2010 nr 164 s. 1 f och 5.

ålder, vilket resulterar i att straffskärpning av ovan nämnda situation redan kan ske genom punkten 2.⁶³

81 § 10 Strl ändrades år 2012 genom att åldersgränsen i bestämmelsen ökades från 14 till 15 år. Regeringens motivering till lagändringen var att en person ska vara straffmyndig från den ålder då han eller hon uppnått den nödvändiga mognad som krävs för att förstå innebörden av sina handlingar och från en ålder då det är försvarligt att använda straffrättsliga sanktioner.⁶⁴

4.4 Offentlig förvaltning

81 § Strl ändrades år 2016 genom att punkterna 12–13 omformulerades och en ny punkt 14 infördes. Punkterna 12–13 utvidgades till att omfatta alla brott begångna av personer som avtjänar straff eller annan påföljd av frihetsberövande karaktär, brott begångna av häktade personer, samt brott begångna under en eventuell flykt från institutionen. Punkten 14 tar sikte på situationer där gärningen har bakgrund i offrets eller en anhörig till offrets utövande av offentlig tjänst.⁶⁵

Lagstiftaren menade att punkten 12 tillämpades snävt och inkonsekvent av domstolen, vilket gjorde en omformulering nödvändig för att skapa enhetlighet och förutsebarhet i rättspraxis. Eftersom punkten 13 innefattar samma personkrets som punkten 12, d.v.s. personer som tidigare har avtjänat ett straff eller en annan påföljd av frihetsberövande karaktär, krävdes även en ändring av punkten 13.⁶⁶

⁶³ Bet. 1508/2009 s. 166 ff.

⁶⁴ Lff. 2011 nr 55 s. 1 ff.

⁶⁵ Lff. 2016 nr 73 s. 1.

⁶⁶ Lff. 2016 nr 73 s. 5 ff.

*Strafferetsplejeudvalget*⁶⁷ övervägde i Bet. 1560/2016 om reglerna om fastställande av straffvärde i 81 § 12–13 Strl bör utvidgas till att även omfatta häktade personer. Majoriteten ansåg att ett sådant skydd var nödvändigt, för att personal som arbetar med häktade personer ska åtnjuta samma skydd som personal som arbetar med intagna fångar. Något som talade emot utvidgningen var att häktade personer inte befunnits skyldiga till brott utan endast är misstänkta. Det kan dock hävdas att allmänpreventiva och individualpreventiva överväganden kräver en utvidgning av bestämmelsens tillämpningsområde.⁶⁸

Strafferetsplejeudvalget föreslog att begränsningen i 81 § 12–13 Strl skulle avskaffas och dess tillämpningsområde utvidgas till att omfatta alla brott begångna av personer som avtjänar straff, eller annan påföljd av frihetsberövande karaktär. Förslaget innebar även att bestämmelsen ska gälla under en eventuell flykt från institutionen. Som exempel gällde den dåvarande regeln om en intagen använder våld mot en medfånge, men inte om den intagne använder våld mot en utomstående som saknar anknytning till institutionen.⁶⁹

Bakgrunden till införandet av 81 § 14 Strl var att det straffrättsliga skyddet för personer i offentlig tjänst och deras närstående behövde utvidgas avseende brott begångna p.g.a. utövandet av den offentliga tjänsten. Med ”närstående” avses makar, sambor, barn, föräldrar och syskon. Även släktingar kan omfattas beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Med ”offentlig tjänst” avses anställning inom den offentliga förvaltningen, d.v.s. statliga, regionala, och kommunala institutioner.⁷⁰

⁶⁷ *Strafferetsplejeudvalget* är en myndighet med uppgift att granska och föreslå en översyn över straffprocessuella frågor. Under senare tid har myndighetens uppgift utvidgats till att behandla även andra straffrättsliga frågor. (Justitieministeriet, 'Strafferetsplejeudvalget' <<https://www.justitsministeriet.dk/ministeriet/raad-naevn-og-udvalg/strafferetsplejeudvalget/>>, besökt 2020-11-19).

⁶⁸ Bet. 1560/2016 s. 15.

⁶⁹ Bet. 1560/2016 s. 118 ff.

⁷⁰ Lff. 2016 nr 73 s. 9.

5 Analys och slutsatser

Inledningsvis kan det konstateras att 29 kap. 2 § BrB och 81 § Strl är mycket lika varandra till utformningen, då den danska bestämmelsen är utarbetad på grundval av de svenska reglerna om försvårande omständigheter vid straffvärdesbedömningen. Det finns många överensstämmelser i den bakomliggande argumentationen, och i flera fall ges identiska exempel på vilka situationer som åsyftas i förarbetena, exempelvis att avfira skarpa varningsskott vid ett rån eller att stjäla från sin arbetsplats. Båda paragraferna syftar till enhetlighet och ökad förutsebarhet i rättstillämpningen genom att sammanfatta redan gällande rättspraxis, vilket ger uttryck för tankar om proportionalitet och legalitet. Reglerna är allmänt hållna och icke-uttömmande för att ge domstolen möjlighet att vid straffvärdesbedömningen beakta andra omständigheter än de uppräknade.

Det kan vidare konstateras att bestämmelserna är produkter av den historiska utvecklingen, då flera av punkterna är efterhandskonstruktioner som reaktion på aktuella samhällsliga problem, för att markera mot en viss typ av kriminalitet, exempelvis rasism, ungdomsbrottslighet, och brott mot förtroendevalda. Ur den aspekten utgör både 29 kap. 2 § BrB och 81 § Strl i viss mån en ”lappa och laga paragraf” inom sina respektive straffsystem. Detta eftersom lagstiftaren som reaktion på ett aktuellt problem uttryckligen angett att en viss omständighet ska anses som särskilt försvårande vid bedömning av brottets straffvärde, vilket är positivt eftersom det ger domstolarna tydligare ramar att hålla sig inom vid straffvärdesbedömningen. Risken med denna lagstiftningsteknik är att bestämmelserna över tid förlorar sin icke-uttömmande funktion genom att bli allt för detaljreglerade, vilket i längden kan binda domstolen till att endast beakta uppräknade omständigheter. Lagstiftningstekniken har en tydlig koppling till skuldprincipen då en handlings förkastlighet påvisas genom att den uttryckligen anges som försvårande.

För svenskt vidkommande kan det argumenteras för att delar av 29 kap. 2 § BrB utgör signalpolitik, då flera av lagändringarna som gjorts inte resulterat i någon praktisk skillnad i rättstillämpningen, eftersom omständigheterna som införts sedan tidigare omfattas av praxis. Lagrådet har utan framgång ställt sig kritiskt till flera av ändringarna med hänsyn till ovanstående problematik, men regeringen har rättfärdigat lagändringarna genom legalitets- och proportionalitetsargument. Vid ändringen av 29 kap. 2 § BrB år 2020 framhöll Lagrådet liksom vid tidigare ändringar att förslaget inte skulle medföra någon skillnad i tillämpningen av paragrafen. Lagrådet motsatte sig dock inte lagförslaget p.g.a. att regeringen tidigare inte fäst någon vikt vid liknande kritik som lämnats. Det kan således konstateras att en form av ”lagstiftningssedvänja” utformats avseende 29 kap. 2 § BrB där regeringen har möjlighet att införa nya punkter i paragrafen enbart i syfte markera mot ett problem, trots att ändringen inte leder till någon praktisk effekt i rättstillämpningen. Tendenserna kunde redan noteras vid lagändringen år 2003, där regeringen bemötte Lagrådets kritik med att ändringen låg i linje med gällande lagstiftningssystematik. Motsvarande argument framfördes från regeringens sida vid lagändringen i juli 2020 genom att betona att bestämmelsen tidigare utvecklats på liknande sätt.

Frågan som uppstår utifrån regeringens argumentation är huruvida det är godtagbart att motivera lagändringar genom argument i linje med att bestämmelsen tidigare utvecklats på ett visst sätt, särskilt med hänsyn till att Lagrådets kritik är så pass återkommande. Eftersom legalitetsprincipen respekteras kan lagligheten i ändringarna inte ifrågasättas, däremot går det att ifrågasätta deras ändamålsenlighet. Det kan påpekas att lagändringarna är viktiga för att främja enhetlighet och förutsebarhet i rättstillämpningen då det är svårt för medborgarna att hålla sig uppdaterade på rättspraxis. Det är också viktigt att domstolen beaktar försvårande omständigheter konsekvent vid straffvärdesbedömningen, vilket torde vara den främsta orsaken till lagändringarna. Eftersom samma typ av kritik framförts vid flera olika tillfällen blir lagstiftningssystematiken dock inte hållbar enbart genom att

invända med att lagstiftning skett på ett visst sätt tidigare, metoden kan fortfarande vara mindre bra.

För danskt vidkommande kan konstateras att 81 § Strl sedan dess införande inte ändrats lika många gånger som 29 kap. 2 § BrB. Det kan dels bero på att den danska bestämmelsen är yngre än den svenska, dels på att den danska bestämmelsen vid dess införande omfattade fler omständigheter än dess svenska motsvarighet. Det förekommer inslag av signalpolitik även vid ändringar av den danska bestämmelsen, då en genomgripande motivering från lagstiftarens sida varit att en markering mot en viss handling är nödvändig. Avseende lagändringen av punkterna 12–13 år 2016 kan däremot konstateras att modifieringen var nödvändig ur ett ekvivalensperspektiv, då domstolarna tidigare tillämpat punkterna inkonsekvent genom att behandla närliggande omständigheter olika i likartade fall. Någon motsvarighet till den ”lagstiftningssedvänja” som utvecklats i svensk rätt avseende 29 kap. 2 § BrB kan inte noteras gällande 81 § Strl. Det beror med stor sannolikhet på att bestämmelsen inte hunnit ändras tillräckligt många gånger för att sedvanan ska växa fram, särskilt med hänsyn till att den bakomliggande argumentationen till ändringarna är mycket lik den svenska.

Majoriteten av ändringarna som gjorts av både 29 kap. 2 § BrB och 81 § Strl har bestått i tillägg av nya punkter i paragraferna snarare än ändringar av redan befintliga punkter, vilket talar för att punkterna tillämpas som avsett av lagstiftaren i rättstillämpningen. Den kanske största skillnaden mellan de båda paragraferna är att den danska bestämmelsen innehåller kvalificerade rekvisit till skillnad från den svenska, där kvalificerade rekvisit slopades år 2010. Detta torde innebära att den danska bestämmelsen är svårare att tillämpa än den svenska, då det exempelvis krävs *särskild hänsynslöshet* för att 81 § 5 Strl ska bli tillämplig, medan det räcker med *stor hänsynslöshet* för att 29 kap. 2 § 2 BrB ska bli tillämplig. Det krävs också att gärningsmannen avsåg att handlingen skulle få *betydligt allvarligare följder* än vad den faktiskt fick för att 81 § 4 Strl ska bli tillämplig, medan det är

tillräckligt att gärningsmannen avsåg att handlingen skulle få *allvarligare följder* än vad den faktiskt fick för att 29 kap. 2 § 1 BrB ska bli tillämplig, för att exemplifiera ytterligare. Eftersom bestämmelsernas tillämpning av domstol inte behandlats i denna uppsats kan dock inga konkreta slutsatser dras. Det är också oklart huruvida avskaffandet av kvalificerade rekvisit i 29 kap. 2 § BrB faktiskt medfört någon skillnad i rättstillämpningen för svenskt vidkommande.

Sammanfattningsvis kan sägas att likheterna mellan 29 kap. 2 § BrB och 81 § Strl är många, liksom de bakomliggande kriminalpolitiska motiven till bestämmelserna. Det kan konstateras att den svenska regeln innehåller brister. Det är förvisso inte bestämmelsen i sig som orsakar bristerna, utan snarare en misslyckad lagstiftningsteknik. För danskt vidkommande noteras inte bristerna i lika stor utsträckning som i Sverige, men problem har förekommit även där. Slutsatsen är att de bakomliggande tankegångarna till 29 kap. 2 § BrB och 81 § Strl är adekvata, eftersom lagstiftaren ändrar bestämmelserna som reaktion på aktuella samhällsliga problem. Däremot förekommer brister i det praktiska genomförandet, eftersom flera av ändringarna inte medfört någon skillnad i rättstillämpningen. Det är samtidigt förståeligt varför denna lagstiftningsteknik förekommer, eftersom det är viktigt för politiker att tillfredsställa sina väljares önskningsar.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Sverige

Kommittédirektiv

Dir. 2020:62 Straffrättsliga åtgärder mot brott i kriminella nätverk.

Propositioner

Prop. 1987/88:120 Om ändring i brottsbalken m.m. (straffmätning och påföljdsval m.m.).

Prop. 1993/94:101 Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet.

Prop. 2001/02:59 Hets mot folkgrupp m.m.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga brottmål m.m.

Prop. 2017/18:59 Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner.

Prop. 2018/19:154 Brotts mot förtroendevalda.

Prop. 2018/19:162 En ny beteckning för kommuner på regional nivå och vissa frågor kring regionindelning.

Prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

Danmark

Utredningar

Bet. 2003 nr 1424 Straffelovrådets betænkning om straffsættelse og strafferammer I.

Bet. 2009 nr 1508 Betænkning om indsatsen mod ungdomskriminalitet.

Bet. 2016 nr 1560 Inddragelse af uhensigtsmæssig adfærd i fængsler og arresthuse ved varetægtsfængsling og strafudmåling.

Lagar

Lovbekendtgørelse 2020-11-17 nr 1650 Straffeloven.

Lagforslag

Lff. 2003-11-26 nr 99 Ændring af strafferammer og bestemmelser om straffastsættelse mv.

Lff. 2005-10-27 nr 40 Skærpede regler om strafudmåling for forbrydelser begået med baggrund i den forurettedes lovlige ytringer i den offentlige debat.

Lff. 2010-03-17 nr 164 Ungdomskriminalitet.

Lff. 2011-12-14 nr 55 Forhøjelse af den kriminelle lavalder.

Lff. 2016-11-09 nr 73 Øget respekt for det offentlige rum, offentlige myndigheder og personer i offentlig tjeneste m.v.

Elektroniska källor

Lagkommentarer

Ulväng, Magnus, Brottsbalk (1962:700) 1 kap. 1 §, Lexino 2020-11-10.

Ågren, Jack, Brottsbalk (1962:700) 29 kap. 2 §, Lexino 2020-11-10.

Övrigt

Justitieministeriet, 'Straffelovrådet'

<<https://www.justitsministeriet.dk/ministeriet/raad-naevn-og-udvalg/straffelovraadet/>>, besökt 2020-11-18.

Justitieministeriet, 'Strafferetsplejeudvalget' <<https://www.justitsministeriet.dk/ministeriet/raad-naevn-og-udvalg/strafferetsplejeudvalget/>>, besökt 2020-11-19.

SVT Nyheter 'Åtalade gängmedlemmar döms för danska dubbelmordet'

<<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/de-atalade-for-dubbelmordet-i-danska-herlev-doms-skyldiga>>, besökt 2020-11-21.

Litteratur

Böcker

Bogdan, Michael (2013), *Concise Introduction to Comparative Law*, Europa Law Publishing, Groningen.

Jareborg, Nils & Zila, Josef (2020), *Straffrättens påföljdslära*, 6 uppl., Nordstedts juridik, Stockholm.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, s. 21–46.

Valguarnera, Filippo (2018), 'Komparativ juridisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund s. 143–176.